

Turizm Alan Yazınında Engelliler İle İlgili Çalışmaların Bibliyometrik Profili (2000-2013)

Gülhan CEVİZKAYA^a, Selin İLSAY^a, Cevdet AVCIKURT^a

^aBalıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi

Anahtar Kelimeler

Turizm alan yazın,
Engelli,
Bibliyometrik

Özet

Bu çalışmada, 2000-2013 yılları arasında turizm alanyazınında engellilerle ilgili çalışmaların çeşitli parametreler çerçevesinde bibliyometrik özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın internet adresinde kayıtlı olan lisansüstü tezler ile yerli ve yabancı kaynaklı turizm dergileri bibliyometrik bazı özellikler açısından incelenmiştir. Adı geçen internet adresinde lisansüstü tezler, engelliler ve turizm dergileri ise “*disable*” ve “*disability*” anahtar kelimeleriyle taranmış, 515 yüksek lisans ve 88 doktora olmak üzere toplam 603 tez ile 49 makale araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Kayıt altına alınan çalışmalar istatistiksel analize tabi tutulmuştur. Çalışmada tezler “tez türü”, “yayınlandığı yıl”, “yayınlandığı üniversite”, “yayınlandığı enstitü” ve “tezin çalışma konusu” gibi bibliyometrik özellikleri açısından, makaleler ise, yıllar bazında incelenmiştir. Araştırma sonucunda 2000-2013 yılları arasında en fazla yüksek lisans ve doktora tezinin Gazi üniversitesinde hazırlandığı saptanmıştır. Yıllar bazında en fazla sayıda tezin 2010-2013 yılları arasında, konu açısından ise en fazla eğitim ve öğretim, spor ve psikoloji alanları ilk sıralarda yer alırken turizm alanının ise 6. sırada olduğu tespit edilmiştir.

Bibliometric Characteristics of Studies in Tourism Literature Related With The Disabled (2000-2013)

Keywords

Tourism Literature,
Disabled,
Bibliometric

Abstract

In this study, it has been aimed to determine the bibliometric characteristics of studies in tourism literature related with the disabled between the years of 2000 and 2013 in frames of various parameters. With that purpose, postgraduate theses registered in the website of Directorate of Council of Higher Education and national and international tourism magazines were reviewed in terms of some bibliometric characteristics. Postgraduate theses in the said website and magazines on the disabled and tourism were searched with “*disable*” and “*disability*” key words, and a total of 603 theses consisted of 515 postgraduate and 88 doctorate along with 49 articles were included in scope of the study. The recorded studies were subjected to statistical analysis. In the study, theses were reviewed in terms of their bibliometric characteristics such as “type of thesis”, “release year”, “university released” “institute released” and “study topic of thesis” while articles were reviewed on the basis of years. In result of the study, it was identified that the most postgraduate and doctorate thesis between the years of 2000 and 2013 were prepared in Gazi University. It was identified that the most theses were prepared between the years of 2000-2013, and that education and training, sport and psychology fields were the most referred topics while tourism field was ranked the 6th.

Sorumlu Yazar: Gülhan CEVİZKAYA, gulhancevizkaya@hotmail.com

GİRİŞ

Turizm her geçen gün önemi artan ve dünyanın en büyük hizmet endüstrisi olmasının yanı sıra ekonomiye de katkı sağlayan bir sektördür. Turizmin katkısı sadece elde edilen gelirlerle sınırlı değil, aynı zamanda bu alanda yapılan çalışmaların sayısındaki artışı da ortaya çıkarmaktadır.

Turizm disiplini ile ilgili olarak ilk bilgilerin Avrupa’da yapıldığı görülmektedir(Kozak ve Kozak 2011: 33). 1970’li yıllarda ise, turizm ABD’ de gelişim göstermeye ve “belirleyici” bir sektör olmaya başladığı anlaşılmaktadır (Kozak, 2000: 16). Son yıllarda da turizm alanında yapılan bibliyometrik çalışmaların sayısının arttığı görülmektedir.

Turizm alan yazınında yapılan çalışmalar incelendiğinde, turizmin birçok bilim dalı ile ilgili olduğu görülmesine rağmen, turizm endüstrisinde önemli bir niş pazar konumunda olan ve dünya nüfusu içinde geniş bir kitleyi oluşturan engellilerle ilgili çalışmaların sayısının yetersiz olduğu dikkat çekmektedir. Tüm bu gelişmeler turizm alan yazınında engellilerle ilgili çalışmaların nitelik ve nicelik açısından incelenmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı, 2000-2013 yılları arasında engelli konulu çalışmaların bibliyometrik özelliklerini ortaya çıkarmak ve aynı zamanda 14 yıllık bir zaman süreci içerisinde gösterdiği gelişmeye ışık tutmaktadır.

BİBLİYOMETRİ

Son yıllarda turizm alanında yapılan bibliyometrik çalışmalarda önemli bir artış gözlenmektedir. Bibliyometri, bilimsel iletişime yönelik araştırmalar için yöntemler sunmaktadır (Borgman ve Furner, 1990: 2). Temel olarak sayım yapmaya dayalı bir alandır(Al ve Coştur, 2007). Diğer bir ifadeyle bibliyometri terimi, matematiksel ve istatistiksel yöntemlerin diğer iletişim ortamlarına uygulanması olarak tanımlanmaktadır (Pritchard, 1969: s: 348).

Bibliyometrik araştırmalarda, yayınların yıllar itibariyle belirli özellikleri analiz edilerek çeşitli bulgular elde edilmektedir(Al ve Coştur, 2007; Barca ve Hızıroğlu, 2009). Kısaca, belgelerle ilgili süreçlerin ölçümü bibliyometrinin alanına girmektedir (Borgman ve Furner, 2002: 4).

Bu bağlamda, bibliyometrik yöntemler kullanılarak çalışılan konu başlıkları, yıllara göre ilgili konuların çalışma yoğunlukları belirlenebilmektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi, bibliyometrik çalışmalarla belirli bir alana ait konunun süre içindeki değişim profilini ortaya koymaktadır.

YAZIN

Literatürde engelli kavramı ile benzer anlamda kavramlar kullanıldığı görülmektedir(Kula, 2005: 58). Engellilik durumu tanımlanırken genellikle “özürlülük”, “sakatlık” veya “engellilik” gibi kavramlar kullanılmaktadır(Burcu 2007: 7). Ancak bu kavramlar birbirinden farklı anlamlar içermektedir. 5378 sayılı özürlüler(engelli) Kanuna göre; “Doğuştan veya sonradan, bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal

yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılamada güçlükleri olan ve korunma, bakım ve rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi” olarak tanımlanmaktadır.

Dünya nüfusu içinde engelli bireylerin geniş bir kitleyi oluşturduğu söylenebilir. Dünyada 600 milyon üzerinde engelli bireylerin yaşadığı ve bunun da yaklaşık toplam nüfusun %10’ una karşılık geldiği ifade edilebilir (Edmonds 2005: Lang 2006: 4).Türkiye Özürlüler Araştırması verilerine göre (DİE ve ÖZİDA 2002: 5), ülkemizde engelli nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %12.29 olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda, engelli bireyler toplum içerisinde önemli bir sosyal kategoriyi oluşturdukları görülmektedir. Oldukça yüksek olan bu rakamlar değerlendirildiğinde, engelli bireylerin turizm için önemli bir niş pazar konumunda olduğu söylenebilir.

YÖNTEM

Bu çalışmada veri toplama yöntemi olan belge incelemesi kullanılmıştır. Belge incelemesi, araştırılması hedeflenen olaylar hakkında yazılı bilgi içeren kaynakların ayrıntılı bir biçimde analiz edilmesi ile ilgili bir yöntemdir. Çalışmanın kapsamında, 2000-2013 yılları arasındaki 14 yıllık bir dönemde turizm alanında engelliler ile ilgili yapılmış lisansüstü tezler ve makaleler incelenmiştir. İncelemenin yapılması için YÖK’ün tez arama motorunda ‘engelli’ ve özürlü, turizm ile ilgili yerli ve yabancı dergilerde ise ‘*disable*’ ve ‘*disability*’ anahtar sözcükleriyle bir tarama yapılmıştır. Yapılan tarama sonucunda 515 Yüksek lisans ve 88 Doktora olmak üzere toplam 603 tez’e ve 49makaleye ulaşılmıştır.

Tez çalışmalarının bibliyometrik özelliklerini incelemek için tez künyelerinde yer alan “tez türü”, “yayınlandığı yıl”, “yayınlandığı üniversite”, “yayınlandığı enstitü” ve “tezin çalışma konusu” olarak sıralanan parametreler belirlenmiştir. Makaleler ise, sadece yıllar bazında incelemeye tabi tutulmuştur. Söz konusu parametrelere ilişkin verilerin tamamı istatistik analiz gerçekleştirilerek, yüzde ve frekans değerleri belirlenmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Engelliler ile ilgili 2000-2013 yılları arasında toplam 603 tez yapılmıştır. Araştırma kapsamında bu tezlerin tamamı incelenmiştir. İncelenen tezlerin 515’i (%85,40) yüksek lisans, 88’i (%14,59) doktora tezidir. Tezlerin türüne göre dağılımları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Lisansüstü Tezlerin Türüne İlişkin Sayısal ve Yüzdesele Dağılımı

Tez türü	n	%
Yüksek lisans	515	85,40
Doktora	88	14,59
Toplam	603	100

Tablo 2’de tezlerin yıllara göre dağılımı gösterilmiştir. Engellilerle ilgili yapılan gerek yüksek lisans gerekse de doktora tezlerinde 2000’den 2013’e doğru gidildikçe sayı bakımından artış

gözenmektedir. En fazla tez yapılan dönem olan 2010-2013 yıllarında 213 (%41,35) yüksek lisans tezi, 41 (%46,59) doktora tezi yapılmıştır.

Tablo 2. Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Yüksek Lisans		Doktora	
	n	%	n	%
2000-2004	112	21,74	17	19,31
2005-2009	190	36,89	30	34,09
2010-2013	213	41,35	41	46,59
Toplam	515	100	88	100

Tablo 3'te tezlerin enstitülere göre dağılımı verilmiştir. Buna göre yüksek lisans tezlerinin hazırlandığı enstitülerde en başta 196 tez (%38,05) ile sosyal bilimler enstitüsü gelmektedir. Bunu sırasıyla 158 tez (%30,67) eğitim bilimleri enstitüsü, 87 tez (%16,89) sağlık bilimleri enstitüsü, 62 tez (%12,03) fen bilimleri enstitüsü izlemektedir. 2 tez ile %2,33'lük pay alan diğer enstitüler ise sırasıyla bilişim enstitüsü, mühendislik ve fen bilimleri enstitüsü, güzel sanatlar enstitüsü ve Avrupa birliği enstitüsüdür. Doktora tezlerinin hazırlandığı enstitülerde en başta 35 tez (%9,54) sağlık bilimleri enstitüsü, ardından 26 tez (%39,77) eğitim bilimleri enstitüsü, 16 tez (%18,18) sosyal bilimler enstitüsü, 10 tez (%11,36) fen bilimleri enstitüsü gelmektedir.

Tablo 3. Lisansüstü Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımı

Enstitü	Yüksek Lisans		Doktora	
	n	%	n	%
Sosyal Bilimler Enstitüsü	196	38,05	16	18,18
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	158	30,67	26	39,77
Sağlık Bilimleri Enstitüsü	87	16,89	35	29,54
Fen Bilimleri Enstitüsü	62	12,03	10	11,36
Diğerleri	12	2,33	1	1,13
Toplam	515	100	88	100

Tablo 4'te tezlerin konularına göre dağılımı gösterilmiştir. Buna göre turizm alanında yapılan yüksek lisans tezleri 9 tez (%1,74) ile listenin altıncı sırasında, doktora 1 tez (1,13) ile son sıralarda yer almaktadır. Tabloya göre yüksek lisans tezlerinin hazırlandıkları konulara göre en başta eğitim ve öğretim 253 tez (%49,1) yer almaktadır. Bunu takiben spor 71 tez (%13,78), psikoloji 50 tez (%9,70), bilgisayar mühendisliği bilimleri- bilgisayar ve kontrol 22 tez (%4,27), hemşirelik 19 tez (%3,68), turizm 9 tez (%1,74), halk sağlığı 7 tez (%1,35) izlemektedir. Diğerleri diye belirtilen konular ise toplam 84 tez ile %16,31'lik bir pay almaktadır. Doktora tezlerinin hazırlandıkları konulara göre en başta 31 tez (%27,28), ardından spor 11 tez (%9,68), hemşirelik 7 tez (%6,16), psikoloji ve halk sağlığı konuları 3'er tez (2,64), bilgisayar mühendisliği bilimleri- bilgisayar ve kontrol, turizm konuları 1'er tez (%1,13) yer almaktadır.

Tablo 4. Lisansüstü Tezlerin Konulara Göre Dağılımı

Konular	Yüksek Lisans		Doktora	
	n	%	n	%
Eğitim ve Öğretim	253	49,12	31	27,28
Spor	71	13,78	11	9,68
Psikoloji	50	9,70	3	2,64
Bilgisayar Mühendisliği Bilimleri- Bilgisayar ve Kontrol	22	4,27	1	1,13
Hemşirelik	19	3,68	7	6,16
Turizm	9	1,74	1	1,13
Halk Sağlığı	7	1,35	3	2,64
Diğerleri	84	16,31	31	27,28
Toplam	515	100	88	100

Tablo 5'te tezlerin üniversitelere göre dağılımı verilmiştir. Bu tabloda üniversiteler yapılan yüksek lisans tez sayılarına göre sıralanmıştır. Engelliler ile ilgili yüksek lisans tezlerinin en çok yapıldığı üniversiteler arasında ilk sırada 76 tez (%14,75) ile Gazi Üniversitesi yer almaktadır. Onu 44 tez (%8,54) ile Marmara Üniversitesi, 39 tez (%7,57) ile Ankara Üniversitesi, 37 tez (%7,18) Hacettepe Üniversitesi ve 36 tez (%6,99) ile Anadolu Üniversitesi izlemektedir. Engelliler ile ilgili yapılan doktora tezlerinde de üniversitelerin sıralamasında ilk beş üniversite yine aynı olduğu görülmektedir. 14 tez (%15,90) ile Gazi Üniversitesi ilk sırada yer almaktadır. Yine sırasıyla 13 tez (%14,77) ile Marmara Üniversitesi, 12 tez (%13,63) ile Ankara Üniversitesi, 10 tez (%11,36) Hacettepe Üniversitesi ve 9 tez (%10,22) ile Anadolu Üniversitesi gelmektedir.

Tablo 5. Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	Yüksek Lisans		Doktora	
	n	%	n	%
Gazi Üniversitesi	76	14,75	14	15,90
Marmara Üniversitesi	44	8,54	13	14,77
Ankara Üniversitesi	39	7,57	12	13,63
Hacettepe Üniversitesi	37	7,18	10	11,36
Anadolu Üniversitesi	36	6,99	9	10,22
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	25	4,85	1	1,13
Selçuk Üniversitesi	23	4,46	3	2,64
Sakarya Üniversitesi	23	4,46	1	1,13
Ege Üniversitesi	16	3,10	-	-
Dokuz Eylül Üniversitesi	13	2,52	2	2,27
Trakya Üniversitesi	13	2,52	1	1,13
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	11	2,13	3	2,64
Dumlupınar Üniversitesi	11	2,13	-	-
Maltepe Üniversitesi	10	1,94	-	-
Atatürk Üniversitesi	9	1,74	-	-
Fırat Üniversitesi	8	1,55	3	2,64
Diğerleri	121	23,49	16	18,18
Toplam	515	100	88	100

Tablo 6'da incelenen yabancı kaynaklı turizm dergilerinde bulunan engellilerle ilgili makalelerin yıllara göre dağılımı gösterilmiştir. 2000 ve 2002 yıllarında hiç çalışma gözlenmezken en fazla çalışma 2012 ve 2011 yıllarında yapılmıştır. İncelemeye alınan turizm dergileri engellilerle ilgili yayınlanan çalışma sayılarına göre en çoktan en aza şu şekilde sıralanmaktadır; *Tourism Management*,

International Journal of Hospitality Management, Annals of Tourism Source, Annals of Tourism Research, Cornell Hospitality Quarterly, International Journal of Contemporary Hospitality Management, International Journal of Tourism Research, Journal of Travel Research, Current Issues in Tourism, Journal of Sustainable Tourism, Journal of Hospitality and Tourism Management.

Tablo 6. Yabancı Kaynaklı Turizm Dergilerinin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	n	%
2000	-	-
2001	1	2,22
2002	-	-
2003	1	2,22
2004	4	8,88
2005	3	6,66
2006	2	4,44
2007	2	4,44
2008	2	4,44
2009	1	2,22
2010	4	8,88
2011	8	17,77
2012	11	24,44
2013	6	13,33
TOPLAM	45	100

İncelenen yerli kaynaklı turizm dergilerinde ise, Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi'nde "Konaklama İşletmeleri Yöneticilerinin Bedensel Engelliler Pazarına Bakış Açılımları Üzerine Bir Araştırma" ve "Ulaşılabilir Turizm" isimli makaleler ile Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi'nde de "Bedensel Engelliler Seyahat Pazarının Yöneticiler Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma" ve "Engellilere Yönelik Turistik Ürünlerin Durum Tespiti: Bir Alan Araştırması" isimli toplam 4 makaleye rastlanmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bibliyometrik çalışmalar bir alana ait konunun profilini ortaya koymak için önemli olan araştırmalardır. Bu çalışmanın amacı, 2000-2013 yılları arasında turizm alanında engelliler ile ilgili yapılan çalışmaların çeşitli parametreler çerçevesinde bibliyometrik özelliklerini ortaya koymaktır. Bu çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

- Engelliler ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin daha çok yüksek lisans düzeyinde yapıldığı, 2013 yılına doğru her iki düzeyde de tez sayısında artışın olduğu görülmektedir.
- Yapılan tezler enstitü bazında incelendiğinde yüksek lisans tezlerinin en çok 196 tez (%38,05) ile sosyal bilimler, 158 tez (%30,67) eğitim bilimleri ve 87 tez (%16,89) sağlık bilimleri enstitülerinde hazırlandığı, doktora tezlerinin ise, en çok 35 tez (%9,54) sağlık bilimleri, 26 tez (%39,77) eğitim bilimleri ve 16 tez (%18,18) sosyal bilimler enstitülerinde, hazırlandığı görülmektedir.

- Tezlerin hazırlandığı konulara göre olan sıralamada yüksek lisans ve doktora düzeyinde de ilk sırada 253 tez (%49,1) eğitim ve öğretim konusunda tezler bulunmaktadır. Ancak turizm altıncı sırada yer almaktadır.
- Üniversiteler incelendiğinde yüksek lisans ve doktora düzeyinde de ilk beş aynı sıradadır. Bunlar; Gazi Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi'dir.
- Yerli ve Yabancı kaynaklı turizm dergileri yıllar bazında incelendiğinde, engelliler ile ilgili makalelerin en çok 2011-2012 yıllarında hazırlandığı görülmektedir.
- En fazla makalelerin *Tourism Management* dergisinde olduğu görülürken, en az makaleler ise, *Current Issues in Tourism*, *Journal of Sustainable Tourism*, *Journal of Hospitality and Tourism Management* dergilerinde yer almaktadır.
- İncelenen yerli turizm dergilerinde ise, *Anatolia* Turizm Araştırmaları Dergisinde engelli konulu 2 makale ile Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisinde de 2 makale olmak üzere toplam 4 makale olduğu görülmektedir.
- Birçok alanda engelli konulu çalışmalar yapılmakta ancak turizm alan yazınında yapılan çalışmalarla kıyaslandığında ise, bu sayısının oldukça düşük olduğu görülmektedir.
- Bu bağlamda, turizmde oldukça önemli konumda olan engellilere yönelik çalışmaların nitelik ve niceliksel olarak sayısı arttırılmalıdır.
- Gelecekte yapılacak çalışmalarda, engelli konulu tezlerde kullanılan yöntemlerin incelenmesi ile çalışmalarda yıllara göre bir değişiklik olup olmadığına ilişkin kapsamlı incelemelerde de bulunulabilir.
- Yine benzer şekilde engelli konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik açıdan inceleneceği yeni araştırmalar ile yıllar itibari ile karşılaştırma yapma olanağı da elde edilecektir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu çalışmada tezlerin, sadece bibliyometrik özellikler açısından incelenmiş olması bu çalışmanın bir sınırlılığıdır. Araştırmada incelenen tezlerin yalnızca Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın internet adresine kayıt edilmiş tezlerin olması, henüz internet adresine veri girişi yapılmayan tezlerin kapsam dışı kalmasına neden olmuş olabilir. Yerli ve yabancı kaynaklı dergiler taranırken sadece turizm dergileri dikkate alınmıştır. Ayrıca yıl bazında sınırlama getirilmiş olması da bir başka sınırlılıktır.

KAYNAKÇA

- Al, Umut. ve Coştur, Recai. (2007). Türk Psikoloji Dergisi'nin Bibliyometrik Profili. Türk Kütüphaneciliği, 21(2), 142-163.
- Barca, Mehmet. ve Hızıroğlu, Mahmut. (2009). 2000'li yıllarda Türkiye' de stratejik yönetim alanının entelektüel yapısı. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF, 4(1), 113-148.

- Borgman, Christin L.,& Furner, Jonathan. (2002). Scholarly Communication and Bibliometrics. In B. Cronin (E.d). Annual Review of Information Science and Technology, 36, 3-72.
- Burcu, Esra. (2007). Türkiye’de Özürlü Birey Olma Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları
- Edmonds, Larna Jean. (2005). Disable People and Development. Philippines: Asian Development Bank.
- Lang, Raymond. (2006) Human Rights and Disability- New and Dynamic Perspective with the United Nations Convention on Disability. Asia Pasific Disability Rehabilitation Journal, 17(1), 3-11.
- Pritchard, Alan. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics? Journal of Documentation. 25,348-349.
- <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>(Erişim 10 Mayıs 2014).
- <http://www.ozida.gov.tr/guncel/kurumlar.htm> (Erişim 1 Ağustos 2014).
- <http://www.tuik.gov.tr/> (Erişim 1 Ağustos 2014).